

Examen HAVO

2013

tijdvak 1
dinsdag 14 mei
9.00 - 11.30 uur

tekenen, handvaardigheid, textiele vormgeving

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 37 vragen.

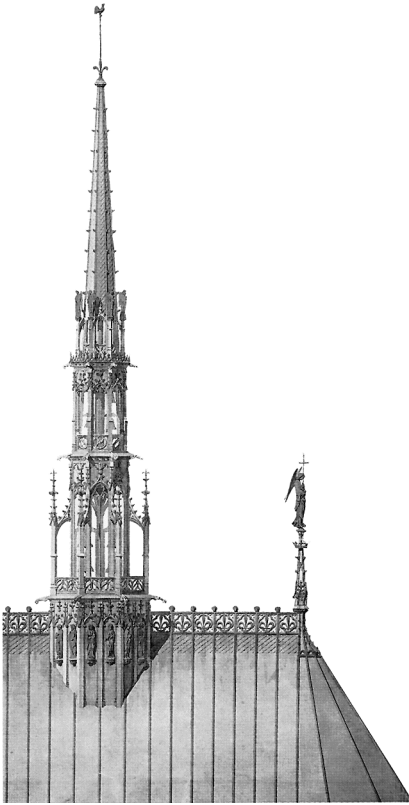
Voor dit examen zijn maximaal 80 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

figuur 1

figuur 2

Dit examen gaat over rijkdom en over de verschillende manieren waarop en redenen waarom kunstenaars, architecten en vormgevers weelde en waarde(n) in hun werk tot uitdrukking brengen.

Prachtig Parijs

Vragen bij afbeelding 1 tot en met 6

Parijs is al eeuwenlang een belangrijk centrum van macht en cultuur. De hoofdstad van Frankrijk is onder meer beroemd vanwege de bijzondere architectuur en de vele kunstschaten.

Op afbeelding 1 zie je de Sainte-Chapelle, de kapel die koning Lodewijk de Heilige in de dertiende eeuw in Parijs heeft laten bouwen. De slanke, hoge kapel met het opvallende torentje op het dak is een goed voorbeeld van de late gotiek. Het torentje, een 'dakruiter', zie je op figuur 1 (zie pagina hiernaast).

De kapel is aan de buitenkant rijk versierd, onder meer met grote en kleine torentjes.

- 4p 1 Noem aan de hand van afbeelding 1 en figuur 1 nog vier **verschillende soorten** versieringen.

Op afbeelding 2 en 3 zie je het interieur van de kapel. Bezoekers van de kapel ervaren in deze binnenruimte een hemelse sfeer, die door het schijnsel van kaarsen en spotjes ontstaat.

- 2p 2 Geef aan de hand van nog twee voorbeelden aan waardoor die hemelse sfeer ontstaat.

De hemelse sfeer is mede mogelijk gemaakt door de constructiewijze van de kapel die kenmerkend is voor de late gotiek.

- 2p 3 Leg uit welke constructiewijze is toegepast en leg vervolgens uit waardoor die bijdraagt aan het scheppen van een hemelse sfeer.

De koning heeft de kapel laten bouwen voor de relieken die hij gekregen heeft. Een reliek is een stukje van een heilige of van een voorwerp dat bij die heilige hoort. De relieken, een stukje van de doornenkroon van Christus en een splinter van zijn houten kruis, worden bewaard in een kist gemaakt van kostbaar materiaal. Vroeger stond die op een goed zichtbare plaats in de kapel. Tegenwoordig staat de kist met relieken op een andere locatie.

Bekijk afbeelding 2 en 3.

De plek waar de kist met relikven heeft gestaan is aangegeven op afbeelding 3. Dit is een belangrijke plek in de kerk.

- 2p 4 Leg aan de hand van twee aspecten uit waaruit blijkt dat dit een belangrijke plek in de kerk is.

De koning besteedde veel aandacht aan de relikven. Hij geloofde dat door verering van en goede zorg voor relikven zijn ziel gered zou worden. Voor de koning waren de relikven ook nog om een andere, wereldlijke reden van belang.

- 1p 5 Leg dit uit.

Op figuur 2 (zie pagina 2) zie je een ander beroemd bouwwerk in Parijs: de Eiffeltoren. De uitzonderlijk hoge toren is ontworpen door ingenieur Gustave Eiffel ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling in 1889. Op een wereldtentoonstelling kon elk deelnemend land zijn vooruitgang op het gebied van wetenschap, techniek en cultuur laten zien.

De Eiffeltoren werd gezien als een toonbeeld van bouwtechnische vooruitgang.

- 2p 6 Geef daarvoor twee redenen.

Enkele architecten reageerden in die tijd heel negatief op het ontwerp van Eiffel. Die kritiek blijkt uit hun beschrijving van de toren als: "Een duizelingwekkend belachelijke toren die als een akelige fabrieksschoorsteen boven Parijs moet uitsteken, waardoor al onze monumenten vernederd, al onze bouwwerken nietig worden."

Deze architecten vonden de toren onder meer te hoog.

- 1p 7 Noem aan de hand van het citaat **nog** een bezwaar van de architecten, én leg uit waarop het bezwaar gebaseerd is.

Op afbeelding 4 zie je het kunstwerk *Tour* (Toren) uit 2009 van de Belgische kunstenaar Wim Delvoye. Het kunstwerk staat hier tijdelijk voor een museum in Parijs. Op afbeelding 5 zie je de toren een jaar later bij een museum in Brussel staan.

De kunstenaar maakte het ontwerp op de computer. Vervolgens werd het uit cortenstaal (staal waarvan het oppervlak roest) gesneden. Op afbeelding 6 zie je een detail.

Bekijk afbeelding 4, 5 en 6.

De gotiek is voor Delvoye een inspiratiebron. Hij neemt enkele kenmerken van deze bouwstijl over in zijn toren, maar verwerkt ze op andere wijze.

- 2p 8 Noem twee kenmerken die hij van deze bouwstijl overneemt én geef aan hoe hij ze op andere wijze verwerkt.

Bij elke nieuwe presentatie van *Tour* wordt er onder aan de toren een stuk toegevoegd. In Parijs was de toren 12 meter hoog en in Brussel was die 17 meter hoog.

Cortenstaal leent zich goed voor deze aanpassingen.

- 1p 9 Leg uit waarom juist cortenstaal zich hiervoor goed leent.

figuur 3

Op figuur 3 zie je een gravure die door Delvoye gemaakt is. Hij heeft in een oude prent van Brussel de kathedraal vervangen door zijn eigen toren. De engelen met hun attributen langs de randen van de gravure verbeelden de kunsten en ambachten.

Delvoye verwijst in deze gravure naar een belangrijke doelstelling van kerkenbouwers in de late middeleeuwen.

- 2p 10 Leg dit uit. Betrek in je antwoord ook de voorstelling in de rand van de gravure.

Goud en glorie

Vragen bij afbeelding 7 tot en met 12

Op afbeelding 7 en 8 zie je een gouden beeld uit de vijftiende eeuw. De knielende figuur is de hertog Karel de Stoute. Hij gaf opdracht voor het maken van dit beeld toen het hem gelukt was de stad Luik te veroveren. Achter Karel staat Sint Joris, de beschermheilige van alle strijders.

3p 11 Karel de Stoute heeft zich met Sint Joris laten afbeelden alsof ze bij elkaar horen, een eenheid vormen. Ze zijn bijvoorbeeld allebei van goud. Bespreek nog vier aspecten waaruit die eenheid blijkt.

1p 12 Geef een verklaring voor het feit dat Karel zichzelf op deze manier met Joris laat afbeelden.

Het beeld is bijna helemaal van goud. Alleen de gezichten en de handen zijn van beschilderd zilver.

3p 13 De edelsmid heeft het goud op verschillende manieren bewerkt om de figuren levensecht te laten lijken. Bespreek drie manieren waarop hij dat heeft gedaan.

1p 14 De edelsmeedkunst werd in de middeleeuwen door opdrachtgevers, zoals de kerk of de adel, hoog gewaardeerd. In de twintigste eeuw is die waardering voor edelsmeedkunst veel minder geworden. Geef een verklaring voor de veel lagere waardering voor de edelsmeedkunst in de twintigste eeuw.

Op afbeelding 9 en 10 zie je het beeld dat de Amerikaanse kunstenaar Jeff Koons in 1988 liet maken van de popster Michael Jackson en zijn huisdier, de chimpansee Bubbles. Het beeld bestaat uit porselein en bladgoud, en is gemaakt door specialisten in keramiek.

Bekijk afbeelding 9 en 10.

1p 15 Koons heeft *Michael Jackson and Bubbles* een specifieke uitstraling gegeven die goed past bij de clichébeelden die van de popster bestaan. Leg dit uit.

Het kunstwerk maakt deel uit van een serie met de titel *Banality*, wat 'banaliteit' betekent.

Critici noemen het werk een voorbeeld van neo-pop art.

- 2p **16** Leg uit op welke manier dit werk verwijst naar pop art uit de jaren zestig. Geef vervolgens aan waarin het juist verschilt van kunstwerken uit die tijd.

Sommige mensen zijn van mening dat het kunstwerk *Michael Jackson and Bubbles* kitsch is. Anderen beschouwen het kunstwerk, ondanks deze kitscherigheid, toch als een voorbeeld van kunst.

- 1p **17** Leg uit waarom je kunt stellen dat het kunstwerk toch kunst is.

In 2008 maakte dit werk deel uit van een overzichtstentoonstelling van Koons in het paleis van Versailles bij Parijs, zoals te zien is op afbeelding 10. Op afbeelding 11 en 12 zie je nog twee werken van Koons op deze tentoonstelling. Het barokke paleis is wereldberoemd en trekt veel toeristen. Deze tentoonstelling was de eerste moderne kunsttentoonstelling die in dit paleis georganiseerd werd.

In Versailles waren de reacties op het werk van Koons alleen maar positief.

- 2p **18** Geef twee verklaringen voor deze verandering van waardering voor het werk van Koons.

De waarde van kunst

Vragen bij afbeelding 13 tot en met 18

De Salon was in de negentiende eeuw een regelmatig terugkerende, belangrijke kunsttentoonstelling in Parijs. Kunstenaars die hier hun werk tentoonstelden kregen meer waardering en werden sneller bekend bij het publiek. Maar een plekje op de Salon kreeg je niet zomaar: een kunstenaar stuurde werk in en een jury bepaalde vervolgens of het werk werd toegelaten.

Op afbeelding 13 zie je *Een bijeenkomst van de Jury van de Schilderkunst op de Salon* uit circa 1885 van de Franse schilder Henri Gervex. De jury kwam bijeen in de moderne tentoonstellingshal waar de Salon plaatsvond.

Gervex heeft zijn positie zo gekozen dat hij een indruk kan geven van de verschillende activiteiten die tijdens de bijeenkomst plaatsvinden.

- 3p **19** Leg uit hoe de positie van de schilder bijdraagt aan een indruk van de activiteiten en geef hiervan twee voorbeelden.

Het standpunt van de schilder is laag.

- 2p **20** Leg aan de hand van twee aspecten uit waaruit je dit kunt afleiden.

Bekijk afbeelding 14.

Schilderijen die toegelaten werden tot de Salon moesten aan specifieke eisen van de traditionele jury voldoen. Op afbeelding 14 zie je *De geboorte van Venus* van William Bougereaux. Dit schilderij voldeed aan de eisen en werd door de jury toegelaten tot de Salon.

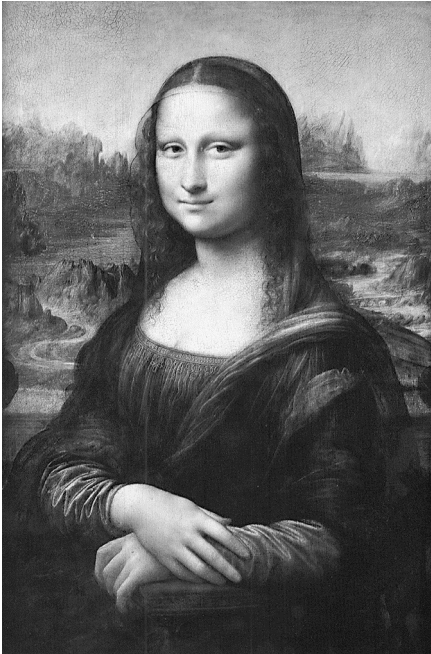
- 2p **21** Noem aan de hand van het schilderij twee van deze eisen.

Vergeleken met het schilderij van Bougereaux was de voorstelling *Een bijeenkomst van de Jury* voor die tijd heel modern.

- 2p **22** Bespreek aan de hand van twee aspecten waarom de voorstelling voor die tijd zo modern was.

figuur 4

Sommige kunstwerken worden door de eeuwen heen door bijna iedereen hoog gewaardeerd. Een voorbeeld daarvan is het schilderij dat je ziet op figuur 4: de *Mona Lisa* van Leonardo da Vinci. Veel kunstenaars, onder wie Andy Warhol, gebruiken dit kunstwerk als inspiratiebron voor hun eigen werk.

Warhol heeft een foto van de Mona Lisa als uitgangspunt genomen voor een serie zeefdrukken. Je ziet er een op afbeelding 15.

Warhol heeft van de Mona Lisa een 'beeldmerk' gemaakt.

3p **23** Noem drie kenmerken van beeldmerken die Warhol in dit werk toepast.

Toen Warhol zijn versie van de Mona Lisa in 1963 tentoonstelde werd dit werk door traditionele critici gezien als slechte kunst.

2p **24** Geef twee kritiekpunten waartoe dit soort werk van Warhol aanleiding zou hebben kunnen geven.

Op afbeeldingen 16 tot en met 18 zie je drie zogenaamde 'Spot Paintings', stippenschilderijen van de Engelse kunstenaar Damien Hirst. Ze maken deel uit van een serie van 1400 werken gemaakt tussen 1986 en 2011.

Alle 'Spot Paintings' zijn met de hand geschilderd op doek. "Maar", zegt Hirst, "ik wil dat ze eruit zien alsof ze machinaal gemaakt zijn."

3p **25** Noem drie manieren waarop Hirst dit 'machinale' uiterlijk bereikt.

Hirst zegt dat Warhol voor hem een inspiratiebron is. Net als Warhol heeft hij een eigen productiemaatschappij opgericht en laat hij het maken van zijn 'Spot Paintings' over aan assistenten.

- 2p **26** Noem nog drie overeenkomsten met de werkwijze van Warhol.

Hirst stelt in 2012 onder de noemer 'The Complete Spot Paintings 1986-2011' een overzichtstentoonstelling samen met 300 van zijn schilderijen. Het overzicht vindt in de maanden januari en februari plaats in elf verschillende galeries van één kunsthandelaar, verspreid over de hele wereld.

Sommige mensen vinden dat Hirst hiermee laat zien dat hij vooral uit is op meer roem. Anderen menen juist dat Hirst met dit bijzondere overzicht, net als met veel ander werk, laat zien dat hij geïnteresseerd is in de waarden die mensen toekennen aan kunst, zoals originaliteit.

- 4p **27** Geef voor beide meningen een argument. Betrek daarbij ook een ander werk van Hirst.

Unieke juwelen

Vragen bij afbeelding 19 tot en met 24

Op afbeelding 19 zie je een broche uit 1900 gemaakt door de Franse edelsmid René Lalique. Hij is een van de bekendste sieraadontwerpers van zijn tijd. In het midden van de broche zie je een man en een vrouw die elkaar kussen. Het paar is gemaakt van ivoor, de tak met bladeren is van goud dat deels blauw geëmailleerd is.

Lalique verbeeldt de verbondenheid van het paar, onder andere door de kus.

- 2p **28** Noem nog twee aspecten van het sieraad waardoor de verbondenheid van het paar verbeeld wordt.

Lalique wilde de beste edelsmid van Parijs zijn. Aan zijn sieraden kun je zien dat hij een virtuoos is in de uitoefening van zijn vak.

- 2p **29** Geef aan de hand van de broche twee voorbeelden waaruit dat blijkt.

Het sieraad behoort tot een kunststroming die omstreeks 1900 op verschillende plekken in Europa populair werd.

- 3p **30** Noem de naam van de kunststroming. Bespreek daarna twee kenmerken van de stroming die terug te vinden zijn in het sieraad op afbeelding 19.

De Nederlandse vormgever Ted Noten krijgt in 1998 de opdracht van een jong bruidspaar om voor hun huwelijk een uniek sieraad te ontwerpen. Noten vraagt aan hun familieleden en vrienden om een ring van henzelf af te staan. De ringen heeft hij verwerkt in een bijzonder sieraad, een soort handtas. Op afbeelding 20a en 20b zie je twee ontwerpen en op afbeelding 21a en 21b het sieraad zelf.

Op afbeelding 20a en 20b zie je wat Noten tijdens het ontwerpen uitprobeert.

2p **31** Leg uit welke twee kwesties hij hier onderzoekt.

Noten heeft de ringen in massief, transparant kunststof (perspex) gegoten. Het perspex en de specifieke plaatsing van de ringen in dat materiaal zorgen voor bijzondere effecten.

Bekijk afbeelding 21a en 21b.

3p **32** Bespreek drie van die bijzondere effecten.

Noten heeft het 'sieraad' *Ageeth's bruidsschat* genoemd, naar de bruid die Ageeth heet. Een bruidsschat maakt deel uit van een traditioneel huwelijksritueel waarbij de bruid een verzameling kostbaarheden krijgt.

Bekijk afbeelding 21a en 21b.

3p **33** Noem drie manieren waarop in dit sieraad de kostbare schat wordt verbeeld.

Noten heeft aan de familie en vrienden van het bruidspaar gevraagd om in een brief iets te vertellen over de herkomst van elk sieraad. De brieven heeft hij in een boekje verwerkt en samen met het sieraad aan het paar gegeven. Hierdoor krijgt de bruidsschat meervoudige betekenis.

2p **34** Bespreek twee van deze betekenissen.

Noten speelt in zijn werk vaak met de gangbare functie en betekenis van voorwerpen. Hij laat zien dat er op een andere manier naar gekeken of mee omgegaan kan worden.

3p **35** Bespreek drie functies of betekenissen van voorwerpen die hij in dit sieraad veranderd heeft.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

De Franse vormgever Benjamin Lignel heeft in 2006 een sieraad ontworpen dat verwijst naar de bijzondere band tussen twee geliefden. Op afbeelding 22 zie je de verpakking en op afbeelding 23 en 24 de inhoud: twee reepjes fijn goud. Bij dit sieraad hoort een gebruiksaanwijzing. De tekst daarvan luidt als volgt:

Ieder een trouwring

In een extra plat opberghoesje

Die we altijd bij ons zullen hebben en die we tevoorschijn zullen halen op het gewenste moment.

We zullen er twee reepjes fijn goud uithalen, behoedzaam.

We zullen er ringen van maken voor onszelf.

En dat is alles (bij wijze van spreken).

Uit dit werk van Lignel spreekt een bepaalde opvatting over trouwen.

1p 36 Leg dit uit aan de hand van afbeelding 22, 23 en 24.

De ontwerpen van Lalique, Noten en Lignel zijn te zien als drie verschillende ideeën over wat een sieraad is of zou kunnen zijn.

3p 37 Leg voor elk van deze ontwerpen de essentie van dit idee uit.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.